

Б. М. Янишин

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
відділ історії України XIX — початку XX ст.,
Інститут історії України НАН України
(м. Київ, Україна), bogdanyanyshyn@gmail.com

ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА НАУКИ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ АВТОНОМІЧНОЇ ДОБИ В КОЛЕКЦІЯХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті досліджено інформаційний потенціал колекцій Державного архіву Львівської області для вивчення культури та науки українців Габсбурзької Галичини в добу автономії. Доведено, що найбільшим змістовим багатством вирізняється фонд Львівського університету. З'ясовано, що в Держархіві Львівської області компактно відклалися колекції українських культурно-освітніх інституцій (“Руська академічна поміч”, “Січ”, “Комітет Академічного дому”, “Товариство українських студентів Політехніки “Основа” у Львові”, “Академічна громада”, “Зоря”, “Академічне братство”, “Товариство прихильників української літератури, науки і штуки у Львові”, “Медична громада”, “Бойківщина” та ін.), періодичних видань (наприклад, “Громадський голос” і “Наш голос”), та діячів (І. Калинович). Зауважено, що значна кількість джерел до вивчення наукової та культурної україніки міститься у фонді дирекції поліції у Львові. Зроблено висновок, що різноплановість і насиченість документів і матеріалів повинні підштовхнути дослідників до всебічного дослідження потенціалу Львівського обласного архіву та створення каталогуюпутівника по його культурно-інтелектуальній україніці.

Ключові слова: Державний архів Львівської області, культурно-наукове життя, інституції, періодичні видання, персоналії.

B. M. Yanyshyn

Candidate of Historical Sciences (Ph.D. in History),
Senior Research Fellow, Department of the History of Ukraine XIX —
early XX century, Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), bogdanyanyshyn@gmail.com

SOURCES TO THE HISTORY OF UKRAINIAN CULTURE AND SCIENCE IN THE EASTERN GALYCHYNA OF AUTONOMIC PERIOD IN COLLECTIONS OF THE STATE ARCHIVES OF LVIV OBLAST

Abstract

The information potential of the collections of the State Archives of Lviv Oblast for studying the culture and science of Ukrainians of the Habsburg Galychyna during the period of autonomy is analyzed in the article. It is proved that the most informative is the Fund of Lviv University. It was found out that in DALO there are compact collections of Ukrainian cultural and educational institutions (“Russian Academic Aide”, “Sich”, “Academic House Committee”, “Society of Ukrainian students of Polytechnic “Osnova” in Lviv”, “Academic community”, “Zorya”, “Academic brotherhood”, “Society of adherents of Ukrainian literature, science and things in Lviv”, “Medical community”, “Boykivshchyna”, etc.), periodicals (for example, “Hromads’ky Holos” and “Nash Holos”) and figures (I. Kalinovich). It is noted that a considerable number of sources for the study of scientific and cultural Ucrainica are contained in the fund of the police directorate in Lviv. It is concluded that the diversity and richness of documents and materials should encourage researchers to comprehensive study of the DALO potential and create a directory-guide on its cultural-intellectual Ucrainica.

Keywords: *the State Archives of Lviv Oblast, cultural and science life, institutions, periodicals, figures.*

Системне та всебічне дослідження історії культури і науки українців під владою Австро-Угорщини розпочалося на початку 1990-х років, коли політичні зміни в нашій країні призвели до зняття будь-яких обмежень на користування бібліотечними та архівними фондами. Від того часу дослідники розпочали активне опрацювання малознаних матеріалів у найбільш багатих колекціях Центрального державного історичного архіву України у Львові, Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка та Державного архіву Львівської області. Багаторічне опрацювання культурної та наукової україніки у згаданих установах мало одним із важливих наслідків укладання тематичних покажчиків, покликаних не лише зафіксувати стан опрацювання архівних колекцій, але й допомогти колегам у їхніх пошуках необхідних

матеріалів. І якщо на сьогодні маємо такі розвідки стосовно колекцій ЦДІАЛ України¹ та ВР ЛННБУ², то практично незанимає є евристичний потенціал Державного архіву Львівської області у справі дослідження науки та культури галицьких українців у добу національного відродження.

Такий стан речей зумовлений низкою об'єктивних і суб'єктивних причин. Насамперед, слід згадати, що тематичний профіль Держархіву Львівської обл., створеного в грудні 1939 р. на базі колишнього польського державного архіву у Львові, передбачає збереження матеріалів здебільшого новітнього періоду. Також цей архів — одна з небагатьох сьогодні в Україні установ такого фондового різноманіття — й досі немає сучасного путівника по власних колекціях. Існуючий датується далеким 1965 роком³, коли матеріали більшості українських культурних і наукових інституцій перебували на спецзбереженні, як такі, що створювалися “націоналістами”. Звісно, це значно утруднює дослідникам справу ознайомлення з матеріалами, адже навіть побіжну уяву про їхню специфіку можна скласти тільки безпосередньо на місці. Тому лише окремі колекції, що стосуються культури та науки українців в добу галицької автономії, стали на сьогодні предметом спеціального, але зазвичай побіжного розгляду. Згадаємо статті, присвячені упорядкуванню матеріалів особистого фонду Івана Калиновича⁴, опису нових надходжень про діячів

¹ Громова Г. Джерела до вивчення львівського історичного середовища у фондах особового походження в Центральному державному історичному архіві України у Львові // *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.* — Т. 3: Pod redakcją Jerzego Maternickiego, Leonida Zaskilniaka. — Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005. — S. 61–67; *Łuczyńska B. Źródła do dziejów szkolnictwa w Galicji w zasobach Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego we Lwowie — w perspektywie krystalizowania się narodu ukraińskiego* // *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Rocznik Polsko-Ukraiński.* — 2014. — Т. 16. — S. 281–297.

² Див. напр.: *Дзьобан О.* Михайло Грушевський в писемних джерелах Відділу рукописів ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України // *Збірник праць і матеріалів на пошану Лариси Іванівни Крушельницької.* — Львів, 1998. — С. 145–152.

³ Див. існуючі покажчики: *Львівський обласний державний архів: Путівник / Уклад.: В. І. Котельникова, Р. Б. Плоткіна, О. М. Рузанов; Під ред.: Б. К. Дудикевича та ін.* — Львів: Каменяр, 1965. — 375 с.; *Державний архів Львівської області: Допов. до путівника / Упоряд.: В. М. Кислий, Л. М. Мінаєва, Р. Б. Плоткіна та ін.; Відп ред. Л. М. Мінаєва.* — К., 1988. — 142 с.

⁴ *Калинець І. М., Куц О. П.* Упорядкування документальних матеріалів особистого фонду І. Т. Калиновича // *Архіви України.* — 1971. — № 1. — С. 52–58.

літератури і мистецтва за поодинокі роки⁵, огляду грушевськіани в Держархіві Львівської обл.⁶ та його краєзнавчих колекцій⁷.

Найбільш масштабним на сьогодні можна вважати ініційований Оксаною Юрковою проект “е-Архів Михайла Грушевського”, серед амбітних завдань якого бачимо подокументний опис архівної грушевськіани, втім, і в колекціях Львівського обласного архіву. Наразі, відповідальний за цю ділянку роботи учасник авторського колективу проекту В. Тельвак виклав на сайт “е-Архіву Михайла Грушевського” анотації трішки більше, ніж 500 документів з архіву⁸. Але, за зізнанням самого дрогобицького історика, повний опис матеріалів М. Грушевського в Держархіві Львівської обл. — все ще справа майбутнього. Привертаючи увагу колег до такої неопрацьованості — порівняно з іншими архівними установами подібного рівня — фондового різноманіття, нижче пропонуємо огляд його колекцій, що містять матеріали про культурне та наукове життя підавстрійських українців у період другої половини XIX — початку XX ст.

Найбільше матеріалів про українську культуру та науку автономічної доби зібрано у колекціях фонду Львівського університету (ф. 26 “Львівський Королівський університет імені Франца I”). Це один із найбільших фондів Держархіву Львівської обл., адже складається з 18 описів, хоча після опису 17 одразу чомусь іде опис 22, в передмові до якого подано коротку інформацію про історію навчального закладу. Цей фонд охоплює матеріали історії університету аж до початку Другої світової війни.

Для періоду, що нас цікавить, як на особливо інформативні, звернемо увагу на описи, котрі містять діловодні матеріали факультетів — юридичного (опис 6), філософського (опис 7), теологічного (опис 8) та медичного (опис 10). Насамперед, джерельною вагомістю позначені протоколи засідань ради професорів факультетів. Саме ці протоколи дають нам можливість простежити обговорення численних питань, пов’язаних із навчанням у ньому українських студентів та викладанням українських

⁵ *Вайнбаум О. Т.* Нові архівні знахідки про діячів літератури і мистецтва у Львівському облдержархіві // *Архіви України*. — 1978. — № 4. — С. 72–73.

⁶ *Савчук В.* Документи Держархіву Львівської області про Михайла Грушевського // *Михайло Грушевський: Погляд із сьогодення*: Наук. зап. Тернопільського держ. пед. ін-ту. Сер. “Історія”. — Тернопіль, 1997. — Вип. 5. — С. 222–223.

⁷ *Кравчук П.* Фонди Держархіву Львівської області як джерело краєзнавчих досліджень // *Студії з архівної справи та документознавства*. — К., 2003. — Т. 10. — С. 152–153.

⁸ http://hrushovsky.nbu.gov.ua/cgi-bin/hrushovsky/person.exe?&I21DBN=ELIB&P21DB=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0001762

професорів та доцентів. Навіть побіжний перегляд цих джерел дозволяє простежити виразну тенденцію — щоразу активніші намагання представників польської професорської корпорації дедалі більше звужувати українські впливи у стінах університету. Незважаючи на те, що університет створювався як утравістичний (двомовний), покликаний задовольнити освітні потреби насамперед місцевого, тобто, переважно українського населення Східної Галичини, внутрішніми постановами, котрі приймала польська більшість на засіданнях факультетів і сенату, в ньому від року до року все міцніше закріплювалося польське домінування. Це проявлялося, наприклад, у забороні українським студентам імматрикулюватися рідною мовою, а їхнім професорам використовувати українську при вирішенні службових питань; йдеться також про свідому орієнтацію на скорочення українських кафедр чи прощтовхування різними методами на вже відкриті кафедри польських кандидатур. Це, як відомо, було причиною затяжного міжнаціонального конфлікту у Львівському університеті, що вибухнув з небаченою силою на початку XX ст. і набував дедалі більше загрозливих форм, аж до використання вогнепальної зброї⁹. Найбільш трагічним наслідком цього протистояння стало вбивство польськими студентами під час однієї з сутичок 1 липня 1910 р. їхнього українського колеги Адама Коцка.

Ці ж описи містять звіти про роботу факультетських семінарів, як також протоколи засідань різних факультетських комісій — як постійних (приміром, габілітаційних чи бібліотечної), так і створених для з'ясування численних поточних справ — від різнопланових студентських питань до суто технічних моментів функціонування університетського організму. Звернемо, для прикладу, увагу на цінні для дослідників української науки звіти про роботу семінару української мови, яким керував Олександр Колесса¹⁰. Також згадаємо, що у протоколах засідань ради професорів філософського факультету відклалися протоколи габілітаційних колоквіумів Івана Франка¹¹, Степана Рудницького¹² та Степана Томашівського¹³.

⁹ Див. напр.: *Качмар В.* За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX — початок XX ст.). — Львів: ЛДУ імені Франка; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. — 118 с.; *Ковалюк Р.* Український студентський рух на західних землях. XIX–XX ст. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. — 420 с.

¹⁰ Див. напр.: Держархів Львівської обл., ф. 26, оп. 7, спр. 446.

¹¹ Там само, спр. 362, арк. 55–56.

¹² Там само, оп. 15, спр. 726, арк. 8–10.

¹³ Там само, оп. 7, спр. 623, арк. 6, 19.

Згадані описи факультетського діловодства містять також посеместрові програми лекцій і пов'язане з цим листування професорів, у тому числі й українських. Цікаво, що деякі українські професори не вважали за можливе відступити від законодавчо затвердженого утравістичного характеру університету. Тож листування з приводу предметів, які мали викладатися, та пропозиції щодо тижневого розподілу занять вони вели українською та державною німецькою мовами. Так, приміром, чинив найбільш послідовний опонент полонізаторського курсу адміністрації Львівського університету Михайло Грушевський¹⁴.

Зміст багатьох документів у згаданих вище факультетських описах пов'язаний із матеріалами, які відклалися в описах 12–14 (“Ректорат”). Так, відзначена вище тенденція щодо свідомого згортання польськими професорами прав українських студентів та викладачів у стінах Львівського університету промовисто підтверджується справами 13 опису. Наприклад, уже перша справа цього опису містить доповідні записки ректора Рідігера міністерству віросповідань і освіти про виступи українських студентів, листування з Галицьким намісництвом у Львові про національні вимоги українських студентів, запит сенату та відповідь професора М. Грушевського про його участь в зібраннях українських студентів та інші цікаві матеріали з цих питань¹⁵.

Опис 13 містить також протоколи засідань сенату Львівського університету за період, що нас цікавить. Саме з цих документів ми дізнаємося про численні ініціативи польських професорів та адміністрації університету, спрямовані на всебічне ущемлення прав українців у ньому¹⁶. Цікавим явищем тут є низка справ з промовистими назвами — для прикладу згадаємо справу 343 (“Протоколи секретних засідань польських членів сенату в 1909 році про застосування різних методів та способів з метою можливо повної ліквідації й так вже обмежених прав українців у Львівському університеті, припинення призначень українських доцентів та професорів і відміни створення українських кафедр; листування з польськими професорами та депутатами та меморіал сенату Міністру Галичини з цього питання”).

¹⁴ Див. напр.: Держархів Львівської обл., ф. 26, оп. 7, спр. 365, арк. 6–7, 34, 90, 91, 98; спр. 383, арк. 27, 48; спр. 384, арк. 35–35 зв., 51. та ін. Див. про це докл.: *Тельвак В.* Михайло Грушевський та польсько-український конфлікт у Львівському університеті: спроба реконструкції // *Східноєвропейський історичний вісник*. — 2017. — Вип. 4. — С. 28–35.

¹⁵ Держархів Львівської обл., ф. 26, оп. 13, спр. 1, 33 арк.

¹⁶ Див. напр.: Держархів Львівської обл., ф. 26, оп. 13, спр. 52, 53, 81.

Про гостроту університетського питання свідчить і справа 46 (“Справа про обговорення проектів утворення [“у невизначеному майбутньому”] українського університету у Львові”). Слід звернути увагу і на наступну 47 справу, де відклалися меморіали, листівки та заяви польських студентів і професорів проти утворення українського університету у Львові. Гостроту українського університетського питання ілюструють й інші справи зі згаданого опису¹⁷.

Інформативними справи 13 опису є й для з’ясування перебігу студентської сецесії 1901–1902 рр., коли на знак протесту проти колонізації Львівського університету українські студенти масово припинили своє перебування у його стінах та виїхали до інших навчальних закладів імперії. Для прикладу, згадаємо справи 49 (“Справа про повернення оплат, внесених за навчання українськими студентами, що залишили Львівський університет на знак протесту проти антиукраїнської поведінки польських університетських влад у Львові”) та 50 (“Список студентів-українців теологічного факультету, котрі залишили університет у грудні 1901 р. на знак протесту проти антиукраїнської просвітницької політики австро-польських університетських влад та представника австрійського міністерства віровизнань та освіти проф. Цвіклінського та секретні замітки про організаторів цього протесту”). До речі, підтримка українськими професорами природних бажань своїх студентів послуговуватися рідною мовою в стінах університету була причиною порушення проти них численних дисциплінарних проваджень, матеріали яких відклалися в 13 описі¹⁸.

Зрештою, в описі 13 містяться матеріали хроніки Львівського університету за п’ятнадцятилітній період (1895–1910 рр.). Серед цих матеріалів — власноручно написані для хроніки професорами та доцентами університету, у тому числі й українськими, автобіографії та списки праць за відповідний період¹⁹. Цінність цих матеріалів полягає в тому, що до друкованої версії літопису Львівського університету ввійшли лише фрагменти цих рукописних звітів.

Подібні за характером матеріали відклалися і в описі 12 (“Ректорат”). Так, він включає багато справ з програмами лекцій та вказівками щодо термінів початку та закінчення занять (спр. 956, 1022, 1055, 1090, 1054). Цікавим є також листування з Намісництвом у Львові з приводу утворення нових кафедр, зокрема і тих, що призначалися для українських

¹⁷ Див. напр.: Там само, спр. 344, 345.

¹⁸ Там само, спр. 409, 747, 748, 841, 842.

¹⁹ Там само, спр. 6, 54, 116.

кандидатів. Для прикладу згадаємо справу, що висвітлює питання створення кафедри староцерковнослов'янської мови²⁰. Інформативно насиченими є справи, у яких відклалися робочі матеріали для хроніки університету (спр. 1088, 1089). Важливим для дослідників української науки та освіти є справи зі списками професорсько-викладацького складу (спр. 958, 1091), біографіями професорів з переліками їхніх наукових праць (спр. 931) та іншими подібними матеріалами. У цьому ж описі містяться й одиниці зберігання, що висвітлюють організацію студентського життя в університеті — наприклад, справа, що містить повідомлення студентських товариств про вибори правління, проведення різноманітних культурних заходів та листування з Намісництвом у Львові про затвердження статутів²¹.

Подібний характер мають і справи ще одного опису, що також містить матеріали ректорату — 14. Серед найбільш цікавих та інформативних для нашої теми справ, назвемо свідоцтва про народження студентів (спр. 2442, 2445, 2446, 2447); атестати про середню освіту студентів (спр. 2443); облікові картки студентів, що закінчили університет (спр. 2449); списки студентів (спр. 2450). Значною інформативною цінністю позначена справа 2315, де відклалися біографії професорів, зокрема і українських.

Студентське життя української молоді знайшло відображення у справах 15 опису (“Каталоги успішності студентів”). Найбільше кількісно в цьому описі відклалися такі цінні справи, як абсолюторіуми (свідоцтва) студентів про закінчення університету. З них ми дізнаємося, які саме лекції та семінари відвідувала студіююча молодь та якою була їхня академічна успішність. Також в абсолюторіях вказано таку важливу інформацію, як назви середніх чи вищих навчальних закладів, що в них перед вступом до Львівського університету навчалися студенти, а також звідки вони походили.

Свідчення абсолюторіумів доповнюють інші подібні за змістом до вищезгаданих документи з опису 15 — головні каталоги студентів. Ці матеріали містять інформацію про прослухані кожним студентом навчальні курси за семестрами із зазначенням годинного навантаження за тиждень. Відзначимо, що ці джерела є надзвичайно інформативними та наразі недостатньо зауваженими дослідниками. Приміром, вони дають унікальну можливість реконструювати студентську аудиторію українських професорів чи також з'ясувати — які викладачі були найбільш

²⁰ Там само, оп. 12, спр. 1054.

²¹ Там само, спр. 1099.

популярні в українському студентському середовищі. Звісно, це доволі кропітка праця, адже лише один том таких документів подекуди нараховує до 1000 аркушів.

У 15 описі також відклалося таке цінне джерело, як протоколи про складання докторських іспитів і висновки про докторські дисертації. З цих документів ми дізнаємося про тих нечисленних українських студентів, які наперекір складним обставинам життя здобули докторські ступені. Наприклад, в згаданому описі містяться матеріали здобуття докторатів С. Томашівським²², О. Терлецьким²³, О. Сушком²⁴, І. Крип'якевичем²⁵, І. Джиджорою²⁶, Ф. Срібним²⁷, В. Герасимчуком²⁸, І. Кревецьким²⁹, І. Шпитковським³⁰, С. Рудницьким³¹ та ін. Згадаємо, що деякі з цих матеріалів на сьогодні опубліковані³². Іншими цінними справами цього опису є книга реєстрації семінарських праць і докторських дисертацій, в якій наведено прізвища студентів та їхніх керівників, а також теми наукових праць³³; інформативністю позначений і альбом обліку докторських дипломів³⁴.

Важливі матеріали, які висвітлюють різнопланову діяльність у стінах Львівського університету українських викладачів, відклалися в описі 5. В ньому зберігаються персональні справи таких представників української культури та науки досліджуваного періоду, як С. Дністрянського (спр. 584), І. Шараневича (спр. 2091), М. Грушевського (спр. 510), О. Огоновського (спр. 1395), С. Рудницького (спр. 1648), С. Томашівського (спр. 1889), О. Колесси (спр. 899), К. Студинського (спр. 1833) та ін. В цих справах містяться автобіографії, списки наукових праць, службове листування, характеристики, наукові матеріали тощо. Зайве говорити про значну інформаційну цінність цих джерел.

²² Там само, оп. 15, спр. 726, арк. 66; 129.

²³ Там само, арк. 58.

²⁴ Там само, арк. 106, 115, 130.

²⁵ Там само, спр. 727, арк. 108–108.

²⁶ Там само, арк. 156–156, 187.

²⁷ Там само, арк. 188–188, 362.

²⁸ Там само, арк. 197–197, 364.

²⁹ Там само, арк. 267–267.

³⁰ Там само, арк. 333.

³¹ Там само, спр. 726, арк. 8–10.

³² *Тельвак В., Педич В.* Львівська історична школа Михайла Грушевського. — Львів: Світ, 2016. — С. 380–391.

³³ Держархів Львівської обл., ф. 26, оп. 15, спр. 1336.

³⁴ Там само, спр. 1344–1349.

Матеріали творчого характеру відклалися в описі 11 (“Магістерські праці, статті”). Найбільш важливими матеріалами цього опису є для нас численні кваліфікаційні справи українських студентів та їхні перші проби пера. Наприклад, завернемо увагу дослідників на малознані рукописні варіанти праць С. Томашівського (“Міщанство Львова і повстання Хмельницького в 1648 р.”³⁵, рецензія на працю М. Чечуліна³⁶), М. Кордуби (“Ставлення Бели III до Візантії та третього хрестового походу”)³⁷ та кілька рефератів О. Терлецького³⁸.

Крім документації Львівського університету, в колекціях Держархіву Львівської обл. відклалися також фонди інших провідних вищих шкіл столиці автономної Галичини. Це, насамперед, архіви Львівської політехніки (ф. 27), Академії ветеринарної медицини (ф. 46), Вищої реальної школи (ф. 87) та ін. Утім, з огляду на технічно-природничий та господарсько-економічний профіль цих вищих навчальних закладів, а також тотальне домінування серед представників викладацької корпорації польських інтелектуалів, український голос та національне питання в їхніх стінах не набуло такого резонансу, як це ми бачимо у випадку Львівського університету.

Одним із важливих наслідків отримання Галичиною автономних прав стало динамічне творення та поступ багатьох структур громадянського суспільства. У галузі розвитку культури та науки таким важливим наслідком стало утворення численних різнопрофільних товариств. У Держархіві Львівської обл. відклалися фонди декількох малознаних на сьогодні українських культурних інституцій. Здебільшого, ці фонди є невеликими за обсягом матеріалів.

Документи, що висвітлюють діяльність українського студентського Товариства “Руська академічна поміч” у Львові компактно відклалися у двадцяти справах 280 фонду. Відзначена вище непоінформованість дослідників про колекції Держархіву Львівської обл. промовисто позначилася на тому, що львівський автор сучасного опрацювання історії Товариства “Руська академічна поміч” у переліку архівних джерел до історії інституції навіть не згадав про сформований в обласному архіві фонд.³⁹ Тож, повертаючи увагу колег до специфіки змістового наповнення колекції, вкажемо, що в ньому відклалися заяви студентів про надання

³⁵ Там само, оп. 11, спр. 1880.

³⁶ Там само, спр. 1881.

³⁷ Там само, спр. 1652.

³⁸ Там само, спр. 1867–1873.

³⁹ *Сварник І.* “Академічна поміч” // Наук. т-во ім. Шевченка. Енциклопедія / Уклад. НТШ. — Т. 1: А–Бібл. — Львів, 2012. — С. 102–103.

позички із фонду Товариства (спр. 1), зобов'язання студентів про своєчасне повернення наданих їм безвідсоткових позик (спр. 2–7), касовий журнал Товариства (спр. 8), списки боржників (спр. 9), статут львівської секції товариства Український студентський союз (спр. 10), фінансові звіти (спр. 12), книга протоколів товариства (спр. 14, 15), матеріали анкетування студентів (спр. 16), звернення керівників товариства до української громади з проханням про фінансову підтримку (спр. 19) тощо.

Матеріали Товариства “Січ” за 1901–1913 рр. відклалися у фонді 290. Він складається з восьми одиниць зберігання, які містять листування студентських товариств “Січ” у Відні, Недієві, Чернівцях до львівського товариства з приводу різноманітних питань співпраці (спр. 1), книгу протоколів засідань президії за 1902–1908 рр. (спр. 2), чекову книгу сплати внесків членами Товариства (спр. 3), матеріали про поширення білетів на різні благодійні заходи (спр. 4), програмові та агітаційні документи (спр. 5), зрештою, чернетки оголошень, заміток, відгуків, побажань товариству (спр. 6–7).

Малознані дослідникам матеріали правління Товариства “Комітет Академічного дому” у Львові відклалися у фонді 292⁴⁰. Фонд нараховує 33 справи, що дозволяють всебічно реконструювати його діяльність. В ньому відклалися документи (контракти, рахунки, кадастрові карти та ін.) про набуття земельної ділянки під будівництво Академічного дому (спр. 1), касова книга Академічного дому (спр. 2), відомості нарахування податку на будинки НТШ та повідомлення львівського магістрату про термін сплати податку (спр. 3), звернення НТШ про збирання в середовищі української громадськості по обидва боки Збруча добровільних пожертв на будівництво (спр. 5), кошториси юридичного супроводу багатьох справ (спр. 6), численні фінансові матеріали стосовно побудови та функціонування Академічного дому (спр. 7, 8, 13, 14, 18, 20, 21, 23, 25–32), інвентарні описи (спр. 9), статут (спр. 11), списки квартирантів з різних років (спр. 12), оголошення “Комітету Академічного дому” (спр. 17)

⁴⁰ Див.: *Брилінський Т. Б.* “Академічний дім” у Львові — сторінка історії НТШ // *Т. Шевченко і українська національна культура.* — Львів, 1990. — С. 141–142; *Вуйцик В.* З історії будинків Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. 3. Будинок на вул. Коцюбинського, 21 (Супінського, 17) // *З історії Наукового товариства імені Шевченка.* — Львів, 1997. — С. 258–259; *Головацький І.* Український Академічний дім НТШ у Львові і національно-визвольний рух // *Вісник НТШ.* — Львів, 2000. — Ч. 23. — С. 32–33; *Старовойтенко І.* Євген Чикаленко і Наукове товариство ім. Шевченка // *Вісник НТШ.* — Львів, 2011. — Ч. 46. — С. 31–36; *Панькова С. М.* Академічний Дім у Львові: спільний проект Михайла Грушевського та Євгена Чикаленка // *Євген Чикаленко — будитель української нації (До 150-річчя від дня народження).* Збірник наукових праць. — К., 2014. — С. 95–113.

та ін. Особливу увагу дослідників звернемо на четверту справу, що містить не зауважене раніше дослідниками листування голови НТШ М. Грушевського з адвокатами, які опікувалися юридичним супроводом побудови Академічного дому. Значну пізнавальну цінність мають і матеріали спр. 15 і 16, що містять книгу протоколів засідань “Комітету Академічного дому”.

Найбільшим за обсягом відкладених матеріалів є фонд 203 “Товариство українських студентів Політехніки “Основа” у Львові”, що нараховує 103 одиниці зберігання. Серед них звернемо увагу дослідників на справи, котрі містять статuti та положення (спр. 6–8, 30, 40), протоколи загальних зібрань і засідань (спр. 2, 14, 15, 19), статистичні дані та звіти (спр. 10, 20, 74, 79), списки членів Товариства (спр. 1, 41, 42, 56, 85, 90, 93), заяви членів Товариства (спр. 4, 31, 32, 43, 44, 80, 99), листування зі студентськими товариствами про проведення загальних зібрань, урочистостей, роботи курсів та ін. (спр. 16, 22, 23, 34, 35, 57–59), книги обліку внесків (спр. 24, 25, 51), інвентарні книги бібліотеки, списки книг, книги обліку бібліотечних видань (спр. 3, 38, 65, 66), касові книги та рахунки (спр. 11, 26, 27, 36, 37, 46–50), квитанції на отримання грошових дотацій, купівлі літератури, оплати внесків (спр. 5, 17, 71) та ін.

Доволі змістовним є фонд 295, що містить різнопланову документацію Товариства українських ремісників і промисловців “Зоря” у Львові. Він складається з 77 справ, що дозволяють скласти цілісне уявлення про численні аспекти функціонування цієї важливої в економічній культурі українців Галичини інституції⁴¹. Особливу увагу привертають надзвичайно інформативні для дослідників статутні документи (спр. 26, 36, 68, 70, 71), касові книги та інша фінансова документація (спр. 1, 2, 19, 21, 23, 25, 32, 34, 59, 60), різноманітні матеріали (звіти, обіжники, листування, афіші та ін.) про діяльність Товариства та його численних філій (спр. 3, 11, 13, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 27–29, 33, 37, 38–58, 62–64, 66, 67, 73, 74), членські книги (спр. 4, 4 а, 9, 10, 65, 69, 75–76), книги протоколів (спр. 6, 7, 12, 14, 15, 30, 31, 72) та ін.

Значним за обсягом та різноплановістю матеріалів, котрі відклалися, є фонд 296 — Товариство “Академічна громада”, що містить 96 одиниць зберігання. Як і у згаданому вище випадку фонду Товариства “Руська академічна поміч” у Львові, аналізований фонд також залишається малознаним сучасним дослідникам українського інституційного життя автоно-

⁴¹ Див. про це докл.: *Пасіцька О.* Львівська “Зоря” — товариство українських ремісників, промисловців і торговців (1884–1939): історичний нарис. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2013. — 88 с.

мічної доби. У відповідному гаслі “Енциклопедії НТШ” в огляді архівних джерел до історії інституції не зазначено існування цього фонду в Держархіві Львівської обл.⁴² Привертаючи увагу дослідників до його змістового різноманіття, серед найбільш цікавих одиниць зберігання згадаємо ті, що містять статут та ліквідаційні акти (спр. 24), книги протоколів (спр. 3, 33, 51, 86), різнопланове листування (спр. 4–6, 26, 27, 30–32, 34, 40, 46, 58, 60, 65, 76, 80, 83), фінансову документацію (спр. 9, 11, 12, 14–16, 28, 35, 36, 41, 44, 45, 47, 48, 54, 56, 62, 63, 66, 70, 78, 82), книги реєстрації членів (спр. 7, 8, 10), заяви членів товариства з різних питань (спр. 17–23), творчі матеріали членів товариства (спр. 88–91) та ін.

У фонді 297 відклалася документація ще одного українського студентського товариства — “Академічне братство” у Львові. Фонд нараховує 41 одиницю зберігання. Серед них найбільш інформативними є справи, що містять різнопланове листування (спр. 1, 4, 7, 8, 27, 30), бібліотечні каталоги і звіти (спр. 2, 6, 11, 32, 38, 40), книги протоколів (спр. 3, 16, 19, 21, 26, 37) та записні книги товариства (спр. 20, 22, 31, 36), книгу реєстрації добровільних пожертвувань приватних осіб для товариства (спр. 5), фінансову документацію (спр. 9, 12, 15, 17, 23) та ін.

У фонді 298 відклалися матеріали створеного у лютому 1904 р. М. Грушевським та його однодумцями Іваном Трушем, Іваном Франком та Володимиром Гнатюком Товариства прихильників української літератури, науки і штуки у Львові. Фонд нараховує дев'ять одиниць зберігання. Найбільш цінною є третя справа фонду, що містить книгу протоколів загальних зборів членів Товариства та засідань його правління, а також фінансові рахунки. Відзначимо, що згадані протоколи Товариства на сьогодні опубліковані львівським археографом Олегом Купчинським⁴³. Витяги з протоколів загальних зборів членів товариства та засідань його правління відклалися в четвертій справі. Чернетки та оригінали статуту Товариства містяться в першій і другій справах. Листування членів Товариства з представниками його правління, а також численні прохання про фінансову підтримку початкуючих митців відклалися у п'ятій справі. Листування інституційного характеру зберігається у шостій справі (“Листи Краєвого відділу, Київського літературно-артистичного товариства, редактора видавництва “Руська письменність” Ю. Романчука про надіслання інформації з діяльності товариства, про участь товариства у

⁴² Сварник І. “Академічна громада” у Львові // Наук. т-во ім. Шевченка. Енциклопедія / Уклад. НТШ. — Т. 1: А–Бібл. — Львів, 2012. — С. 100–102.

⁴³ Купчинський О. Статут і протоколи засідань Товариства прихильників української літератури, науки і штуки у Львові // Записки НТШ. — Т. ССХХVII: Праці Секції мистецтвознавства. — Львів, 1994. — С. 393–419.

вшануванні 35-річного ювілею письменника Івана Нечуя-Левицького та про підготовку до видання творів Марка Вовчка”). Зрештою, останні дві справи фонду (спр. 8 і 9) містять документи щодо двох проведених ним найбільш масштабних культурних акцій — Вищих вакаційних літніх курсів і виставки українського модерного мистецтва⁴⁴.

Для захисту корпоративних прав українських медиків було створене Товариство “Медична громада”, документація якого сформувала фонд № 299. Обсяг фонду — 67 справ. З автономічної доби найбільш інформативними в його складі є справи, що містять звітну документацію (спр. 1, 7, 8), книги протоколів засідань правління та загальних зборів (спр. 2), списки членів Товариства (спр. 3), адресну алфавітну книгу (спр. 4), каталоги бібліотеки (спр. 5, 6) та ін.

Більшість з вищеназаних українських товариств мали львівську “прописку”. Тож українське культурне та наукове життя на галицькій провінції в документах згаданих інституцій представлено здебільшого фрагментарно — тільки якщо якийсь із товариств мало власні філії у східногалицьких містечках. З огляду на це, значною вагомістю для нас позначені численні документи Держархіву Львівської обл., що висвітлюють діяльність провінційних культурних осередків. При цьому в архіві особливо повно відклалася документація кількох самбірських інституцій, що потрапила туди після ліквідації Дрогобицької області і перевезення до Львова її архіву.

Насамперед, згадаємо фонд 1245 самбірського Товариства “Бойківщина”, що має перший і другий описи по 160 та 47 справ відповідно. З періоду галицької автономії у цьому фонді відклалися такі цікаві справи, які містять численні краєзнавчі матеріали (оп. 1, спр. 25), звернення українських селян на підтримку боротьби української молоді за національну вищу школу (оп. 1, спр. 27), рукописи літературних, наукових і мемуарних творів членів Товариства (оп. 1, спр. 28, 31, 33–35; оп. 2, спр. 21), списки членів українських культурних товариств у Самборі (оп. 1, спр. 32), статuti, звіти, заклики та листування українських товариств у Самборі (оп. 2, спр. 17; оп. 2, спр. 22; оп. 2, спр. 23–27) та ін.

Серед українських товариств із самбірською “пропискою”, в Держархів Львівської обл. також потрапили матеріали Товариства “Українська бесіда”, що сформували фонд № 1182. У ньому міститься 18 справ. В цих

⁴⁴ Див. про це докл.: *Yanyshyn B.* Organization and activity of the Ukrainian Literature, Science and Crafts Society in Lviv // Східноєвропейський історичний вісник. — 2018. — Вип. 8. — С. 18–27.

справах є документи, що містять списки членів товариства (спр. 1), різноманітне листування (спр. 2), протоколи засідань (спр. 3) та ін.

Інформативними є й матеріали архівного фонду самбірської “Просвіти” (ф. 1151) — найстарішої та найбільш шанованої галицької просвітянської інституції. Обсяг фонду — 26 справ. Для періоду, що нас цікавить, назвемо важливі справи, які містять інформацію про функціонування читалень (спр. 1–8, 11–13), різноманітне листування (спр. 9), діловодні матеріали (спр. 10), протоколи зібрань (спр. 14), інструктивні матеріали (спр. 15, 16), членські списки (спр. 17), звіти про діяльність багатьох осередків (спр. 18, 20), фінансову документацію (спр. 19) та ін.

Доба галицької автономії також є періодом просто дивовижного розквіту різноманітної періодики, здебільшого польських та українських суспільно-політичних часописів. Дослідники солідарні у визнанні того факту, що саме в Галичині виходила найбільша кількість провідних періодичних видань протягом бездержавної доби в історії наших народів. Редакційні фонди декількох українських газет і журналів відклалися і в Держархіві Львівської обл. Так, у фонді 116 міститься невеличкий архів львівської газети “Громадський голос”. Він містить адресну книгу передплатників газети.

Дещо більшим за обсягом є фонд 315, що містить різнопланову документацію редакції львівської газети “Наш голос” у Львові. Серед матеріалів фонду домінують творчі матеріали дописувачів цього періодичного видання. Назвемо рукописи статей О. Скорописа (“Соціал-демократичний рух у Сквірському та Васильківському повітах в 1906 р.”), О. Прилуцького (“На власні ноги!... (З приводу розбитого конгресу)”), Л. Юркевича (“Десятий з’їзд чеської соціал-демократії у Празі”), Л. Вінтера (“Австрійське робітничє законодавство”), П. Понятенко (“Культура, національність та асиміляція в їхніх взаємних стосунках”), В. Винниченка (“Про мораль пануючих і мораль пригноблених”) та ін.

Серед низки особових фондів, які відклалися в Держархіві Львівської обл., фондоутворювачем лише одного є діяч української культури та науки Іван Калинович (ф. 306). Його фонд є чималим за обсягом, адже містить 246 одиниць зберігання. У цьому фонді відклалися такі важливі матеріали, як листи самого фондоутворювача до дружини Євгенії Калинович (спр. 1); листи до І. Калиновича (спр. 2); матеріали до біографії І. Калиновича (спр. 3); творчі матеріали фондоутворювача: автографи та друки статей, розвідок, бібліографічних оглядів, заміток тощо (спр. 9, 12, 13, 16–22, 24–49); зібрані І. Калиновичем матеріали: рукописи (спр. 23, 50, 51–83) та публікації (М. Яцкова (спр. 14), М. Богуна (спр. 84), А. Герцена (спр. 93), О. Грановського (спр. 94), Л. Мартовича (спр. 104),

Й. Сліпого (спр. 119) та ін.) та інших авторів; різні періодичні видання (спр. 86–91, 95–97, 105–109 та ін.). Найбільша ж за обсягом частина фонду — це бібліографічна спадщина І. Калиновича у вигляді об’ємних справ з рукописними картками, зібраними за тематичним (наприклад, “Празька Комуна” (спр. 176), “Соціалістична література” (спр. 177), “Бібліографія, бібліотекознавство і книгознавство” (спр. 178) тощо) та персональним (приміром, Д. Донцов (спр. 15), В. Ленін (спр. 175), В. Винниченко (спр. 211), Т. Шевченко (спр. 230)) критеріями.

Відзначимо, що епістолярна україніка наукового характеру відклалася також у фондах польських інтелектуалів досліджуваної доби. Звісно її пошук є доволі кропіткий, але в багатьох випадках вдячний. Наприклад, в особовому фонді професора Львівського університету імені Яна Казимира Людвіка Фінкля (254) відклалися практично незнані дослідникам листи М. Грушевського до колеги-історика⁴⁵. Впевнені, що пошуки в особових фондах інших інтелектуалів, котрі зберігаються в Держархіві Львівської обл., можуть дати не менш цікаві знахідки.

Значна кількість джерел до вивчення наукової та культурної україніки відклалася у фонді дирекції поліції у Львові (ф. 350), що має шість описів матеріалів, укладених за хронологією. Насамперед, звернемо увагу дослідників на таку важливу групу документів, як облікові таблиці на всі українські періодичні видання, що виходили в Галичині протягом автономної доби. Наприклад, справи 2468 (Облікова таблиця на український журнал “Дзвінок”), 2469 (Облікова таблиця на український журнал “Учитель”), 2470 (Облікова таблиця на український тижневик “Руське слово”), 2509 (Облікова таблиця на українську газету “Галичанин”), 2567 (Облікова таблиця на український журнал “Літературно-науковий вісник”), 2568 (Облікова таблиця на український тижневик “Свобода”), 2569 (Облікова таблиця на українську газету “Руслан”), 2647 (Облікова таблиця на український двотижневик “Комар”), 2648 (Облікова таблиця на український журнал “Молода Україна”) та ін.

Доволі багато у фонді відклалося справ, порушених у зв’язку з конфіскацією окремих чисел українських газет і журналів, зміст яких не пройшов цензурної перевірки. Наприклад, справа 2348 містить листування з Галицьким намісництвом про конфіскацію періодичного органу “Академічного гуртка” журналу “Друг” за публікацію статті “Відозва до всіх”. Своєю чергою, справа 2767 містить матеріали про конфіскацію примірника “Діла” за публікацію статті “Товариство “Сільський господар””. Таких прикладів можемо наводити ще чимало.

⁴⁵ Держархів Львівської обл., ф. 254, оп. 1, спр. 313, 11 арк.

Також матеріали фонду поліції містять документи, пов'язані зі справою реєстрації українських наукових і громадських інституцій. Здебільшого, дозволи на діяльність різнопрофільних товариств українцям видавалися безперешкодно. Проте, у фонді поліції відклалося декілька справ із мотивацією відмови у видачі дозволу заснувати українське товариство. Так, згадаємо справу 2603, в якій міститься листування з Галицьким намісництвом щодо відмови видати дозвіл на заснування товариства "Руська слава" у Львові. Цікавою для дослідників є і справа 2805 про закриття українського товариства "Рання зоря" у Львові.

Подібними до щойно згаданих є й група справ фонду львівської поліції, що містить дозволи на проведення різноманітних українських культурних акцій. Тут також зауважимо низку справ, що містять матеріали цензурування українських театральних і художніх вистав, інших мистецьких заходів. Так, справа 2226 містить листування з Галицьким намісництвом про відмову українському театру у Львові в постановці спектаклю "Пан Довгоніс".

Згаданий фонд поліції є також винятково інформативним у справі розуміння різноманітності тих численних утисків і переслідувань, що їх зазнавали діячі української культури та науки за свою громадсько-політичну працю. Так, справа 2525 містить цікаві матеріали про виселення з Австро-Угорщини російського журналіста Василя Водовозова, якому інкримінувалося листування з Лесею Українкою, Михайлом Павликом, Теофілом Окуневським та іншими українськими діячами. Своєю чергою, матеріали 2549-ї одиниці зберігання містять документи наглядової справи співробітника редакції газети "Діло" Йосипа Шпитка, що вже був засуджений за агітацію під час селянського страйку. В справі 2707 відклалися матеріали стосовно конфіскації видання Семена Вітика "Що далі робити? Відозва в справі великого страйку хлопського". А справа 3903 містить різнопланові документи кримінального провадження проти М. Грушевського, якому інкримінувалися публіцистичні виступи в російській пресі, що нібито містили заклики приєднання населеної українцями Східної Галичини до Російської імперії. Подібного характеру документів, що стосуються, наприклад, таких знаних українських діячів різних партійних орієнтацій як Олександр Барвінський⁴⁶, Іван Франко⁴⁷, Михайло Павлик⁴⁸, Іван Наумович⁴⁹, Кирило Студинський⁵⁰ та ін. у фонді відкла-

⁴⁶ Див. напр.: Держархів Львівської обл., ф. 350, оп. 1, спр. 2806, 4 арк.

⁴⁷ Див. напр.: Там само, спр. 2356, 27 арк.; спр. 2375, 1880 арк.

⁴⁸ Див. напр.: Там само, спр. 2325, 126 арк.

⁴⁹ Див. напр.: Там само, спр. 2336, 162 арк.

⁵⁰ Див. напр.: Там само, спр. 2941, 21 арк.

лося чимало, що змушує нас уважніше поставитися до евристичного потенціалу фонду 350.

Звісно, наведений вище огляд культурної та наукової україніки у фондах Держархіву Львівської обл. далекий від вичерпності — це й неможливо зробити у праці статейного формату. Утім, змальована вище різноплановість і насиченість віднайдених документів і матеріалів повинні підштовхнути дослідників до усвідомлення неабиякого — наразі недооціненого — евристичного потенціалу Львівського обласного архіву та зумовити більш активне дослідження його колекцій. Підсумками цієї роботи мають стати як проблемно-тематичні аналітичні розвідки, так і колективне опрацювання каталогу-путівника по культурно-інтелектуальній україніці, якою так багаті фонди зазначеного архіву.

REFERENCES

1. Brylynskyi, T. B. (1990). "Akademichnyi dim" u Lvovi — storinka istorii NTSh. In *T. Shevchenko i ukrainska natsionalna kultura* (pp. 141–142). Lviv. [in Ukrainian].
2. Dzoban, O. (1998). Mykhailo Hrushevskiy v pysemnykh dzherelakh Viddilu rukopysiv LNB im. V. Stefanyka NAN Ukrainy. In *Zbirnyk prats i materialiv na poshanu Larysy Ivanivny Krushelnytskoi* (pp. 145–152). Lviv. [in Ukrainian].
3. Holovatskyi, I. (2000). Ukrainskyi Akademichnyi dim NTSh u Lvovi i natsionalno-vyzvolnyi rukh. *Visnyk NTSh — Gerald of SSS*, (23), 32–33. [in Ukrainian].
4. Hromova, H. (2005). Dzherela do vyvchennia lvivskoho istorichnoho seredovyscha u fondakh osobovoho pokhodzhennia v Tsentralnomu derzhavnomu istorichnomu arkhivi Ukrainy u Lvovi. *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, (3), 61–67. [in Ukrainian].
5. Kachmar, V. (1999). *Za ukrainskyi universytet u Lvovi. Ideia natsionalnoi vyshchoi shkoly u suspilno-politychnomu zhytti halytskykh ukraintsiv (kinets XIX — pochatok XX st.)*. Lviv. [in Ukrainian].
6. Kalynets, I. M. & Kushch, O. P. (1971). Uporiadkuvannia dokumentalnykh materialiv osobystoho fondu I. T. Kalynovycha. *Arkhivy Ukrainy — Archives of Ukraine*, 1, 52–58. [in Ukrainian].
7. Kovaliuk, R. (2001). *Ukrainskyi studentskyi rukh na zakhidnykh zemliakh XIX–XX st.* Lviv. [in Ukrainian].
8. Kravchuk, P. (2003). Fondy Derzharkhivu Lvivskoi oblasti yak dzherelo kraieznavchykh doslidzen. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva — Archival and documentary studios*, (10), 152–153. [in Ukrainian].
9. Kupchynskyi, O. (1994). Statut i protokoly zasidan Tovarystva prykhylnykiv ukrainskoi literatury, nauky i shtuky u Lvovi. *Zapysky NTSh — Notes of SSS*, (CCXXVII), 393–419. [in Ukrainian].
10. Łuczyńska, B. (2014). Źródła do dziejów szkolnictwa w Galicji w zasobach Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego we Lwowie — w perspektywie kryształizowania się narodu ukraińskiego. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Rocznik Polsko-Ukraiński — Scientific works of the Academy Jan Długosz in Częstochowa. Polish-Ukrainian Yearbook*, (16), 281–297. [in Polish].

11. Pankova, S. M. (2014). Akademichni Dim u Lvovi: spilnyi proekt Mykhaila Hrushevskoho ta Yevhena Chykalenka. In *Yevhen Chykalenko — budytel ukrainskoi natsii (Do 150-richchia vid dnia narodzhennia)* (pp. 95–113). Kyiv. [in Ukrainian].
12. Pasitska, O. (2013). *Lvivska "Zoria" — tovarystvo ukrainskykh remisnykiv, promyslovtziv i torhovtsiv (1884–1939): istorychni narys*. Lviv. [in Ukrainian].
13. Savchuk, V. (1997). Dokumenty Derzharkhivu Lvivskoi oblasti pro Mykhaila Hrushevskoho. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Serii: istoriia — Scientific Notes of Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University of Ternopil*, (5), 222–223. [in Ukrainian].
14. Starovoitenko, I. (2011). Yevhen Chykalenko i Naukove tovarystvo im. Shevchenka. *Visnyk NTSh — Gerald of SSS*, (46), 31–36. [in Ukrainian].
15. Svarnyk, I. (2012). "Akademichna hromada" u Lvovi. In *Nauk. t-vo im. Shevchenka. Entsyklopediia* (Vol. 1, pp. 100–102). Lviv. [in Ukrainian].
16. Svarnyk, I. (2012). "Akademichna pomich" u Lvovi. In *Nauk. t-vo im. Shevchenka. Entsyklopediia* (Vol. 1, pp. 102–103). Lviv. [in Ukrainian].
17. Telvak, V. & Pedych, V. (2016). *Lvivska istorychna shkola Mykhaila Hrushevskoho*. Lviv. [in Ukrainian].
18. Telvak, V. (2017). Mykhailo Hrushevskiyi ta polsko-ukrainskyi konflikt u Lvivskomu universyteti: sprobа rekonstruktsii. *Skhidnoievropeiskiyi istorychnyi visnyk — East European Historical Bulletin*, (8), 28–35. [in Ukrainian].
19. Vainbaum, O. T. (1978). Novi arkhivni znakhidky pro diiachiv literatury i mystetstva u Lvivskomu oblderzharkhivi. *Arkhivy Ukrainy — Archives of Ukraine*, 4, 72–73. [in Ukrainian].
20. Vuitsyk, V. (1997). Z istorii budynkiv Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi. 3. Budynok na vul. Kotsiubynskoho, 21 (Supinskoho, 17). In *Z istorii Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka* (pp. 258–259). Lviv. [in Ukrainian].
21. Yanyshyn, B. (2018). Organization and activity of the Ukrainian Literature, Science and Crafts Society in Lviv. *Skhidnoievropeiskiyi istorychnyi visnyk — East European Historical Bulletin*, (8), 18–27 [in English].